

אלתרמן והמושבות – מפתח תקווה עד חדרה

סיור ספרותי באמצעות טורים ושירי זמר של נתן אלתרמן
במושבות כפר סבא, פתח תקווה וחדרה

מרדכי נאור

במהלך עשרים השנים האחרונות אני מקדיש חלק ניכר מזמני למבצע בילוש – מעקב אחר טוריו האקטואליים ושירי הזמר של המשורר נתן אלתרמן, כדי לאתר את התייחסותו לאישים, מקומות ונופים ברחבי הארץ, במטרה ללמוד ממנה פרקים בהיסטוריה של היישוב היהודי בטרם מדינה ושל מדינת ישראל בדור הראשון שלה. זהו מבצע מרתק, שכן אלתרמן היה יוצר רב כמות ואיכות, ובמשך כ-40 שנה, מ-1930 עד 1970 (שנת מותו) כתב למעלה מ-1,000 טורים אקטואליים ומספר לא ידוע של שירי-זמר. לפי רשומות אקו"ם רשומים כיום על שמו כ-500 שירים מושרים.¹ בשנת 2006 הופיע ספרי "הטור השמיני" – מסע בעקבות הטורים האקטואליים של נתן אלתרמן,² ובו נכללו השורות האלה על רוחב יצירתו של אלתרמן:

יוצר רב-תחומי וגיבור תרבות – תחילה בארץ-ישראל המנדטורית ולאחר מכן במדינת ישראל העצמאית. משורר, מחזאי, מתרגם ספרים ומחזות, פזמונאי, כותב ומתרגם פורה לילדים, עיתונאי ופובליציסט.³

בספר הנ"ל סקרתי רק כ-250 מתוך יותר מאלף הטורים האקטואליים, והאחרים עדיין ממתנינים לתורם. הפעם אני מבקש לעסוק בכמה מהטורים, כמו גם משירי הזמר שלו, הנוגעים לתייחסותו למושבות. התייחסות זו אינה מובנת מאליה, שכן אלתרמן הרבה לכתוב על תל-אביב עירו וכן על ההתיישבות העובדת, שהייתה במשך שנים רבות בשיא ההתעניינות הציבורית. כתיבתו על המושבות התרכזה בעיקר בשלוש מהן: כפר-סבא, פתח-תקווה וחדרה. לחדרה היה לו קשר מיוחד, שכן אשתו, השחקנית רחל מרכוס, הייתה בת חדרה.

למה כפר סבא?

את מספר הטורים והשירים הגדול ביותר כתב אלתרמן על המושבה כפר סבא, שנוסדה ב-1903 ובמשך שנים נחשבה למושבה קטנה-בינונית. מדוע כתב דווקא עליה? אפשר להשיב על כך, שכפר סבא נתפסה כמושבה חקלאית מסורתית, קרובה ובכל זאת רחוקה, המייצגת במידה רבה את עשרות המושבות שקמו בארץ בארבעים שנותיה הראשונות של ההתיישבות היהודית הפרטית, להבדיל מההתיישבות העובדת (קיבוצים ומושבי עובדים).

כפר סבא מופיעה בכמה משירי הזמר של אלתרמן, ובראש בראשונה ב"טנגו כפר סבא", שעוד ידובר בו. אולם זה שיר מאוחר יחסית, מ-1946. בתחילת 1943, במסגרת תוכנית הרביו "והילד ישנו" של "המטאטא", כתב אלתרמן את אחד משיריו הנודעים באותה עת, "שיר געגועים"⁴.

השיר מתחיל בשורות, שהושרו אז על כל לשון:

אֲנִי לְבִתִּי מֵתְעַלֶּפֶת
בְּזָכְרִי אֶת עֲצֵי הַבְּרוּשִׁים
וְאֵיךְ דִּינָה יוֹצֵאת מִן הַרְפָּת
רִיחֵנִית וִיפָה מִנְשִׁים!
חֲבָרִים, לְבִתִּי מֵתְעַלֶּפֶת,
בְּזָכְרִי אֶת צֵאתָה מִן הַרְפָּת.

בבתים הבאים של השיר עוסק המשורר בשלוש נקודות-יישוב: תל-אביב הגדולה, כפר סבא וקיבוץ לא מזוהה. אלתרמן מספר על שלושה חיילים, שכל אחד מהם ושלושתם יחד מתגעגעים לארץ וליישוביהם. הנה מה שכתב על כפר סבא:

יש ניו-יורק בעולם, לא אגע בה!
לא על ניצה אחלום בלילי.
הוי נפשי רק אליך כפר סבא,
רק אליך כפר סבא שלי!
אוי זה שגעון, אמא אבא!
כי הנפש יוצאת לכפר סבא!

דינה שהוזכרה בראשית השיר מייצגת את הקיבוץ, את הפרות ואת הרפת. תל-
אביב מיוצגת על-ידי אישים נודעים בעיר באותה עת, מקומות מרכזיים וסכסוכים
פוליטיים, שכמו היום לא חסרו גם אז.
לקראת סוף השיר חוזר אלטרמן לכפר סבא, בכתבו על חיי העורף ועל שביתת
המורים האחרונה:

מה נאמר ונדבר – אמא אבא!
זה מזכיר לי מיד את כפר סבא!

את הלחן לשיר זה כתב שמואל פרשקו.
בשיר אחר שלו, מתקופה מוקדמת יותר, מתגנבת כפר סבא מבעד לעצי הפרדסים.
השיר נקרא "תפוחי זהב"⁵ ובו מקונן המשורר על מצבו העגום של ענף הפרדסנות.
גלל מלחמת העולם פסק לחלוטין ייצוא ההדרים והתפוזים נותרו על העצים. "פעם
היה זה פֶּרְדָּסֶק" וכיום "סתם פרדס", תורם אלטרמן חידוד עסיסי.
בבתים הבאים מתאר המשורר את המוצרים הרבים שנעשו מהתפוזים
המיותרים, כגון ריבה, סוכר ואפילו מי יודע, אולי גם חמאה או בשר, ויש אפילו
סיכוי לייצר בננות והושענות, כדי שניתן יהיה לומר, ש"ממטולה עד כפר סבא/ יהיה
אכספורט הושענה רבה".

טור פוליטי

לאחר שני שירי-זמר נפנה מבטנו לטור פוליטי, שכל-כולו כפר סבא. הוא הופיע
במדורו הקבוע של אלטרמן בדבר, "הטור השביעי", בנובמבר 1943. כותרתו:
"בחזיתות המלחמה"⁶, עדיין לא רומזת שמדובר לא בקרבות הגדולים שהתנהלו
באותה עת, בעיצומה של מלחמת-העולם השנייה, אלא בקרב מקומי בכפר סבא
הקטנה. יתר על כן, המשורר בדרכו האירונית, משייך את "קרבות כפר סבא"
לקרבות המלחמה הגדולה. וכך אומר הבית הראשון של הטור:

עֵרֶךְ כְּתַבְנוּ סְקִירָה וַיִּגַע בָּהּ
בְּכָל הַזִּירוֹת, כְּסֹדֶרֶן כַּעֵת:
רוֹסִיָּה,
אֵיטָלִיָּה,
בוֹרְמָה,

כפר סבא,
דרום מערב האוקיינוס השקט.

בשלושת הבתים הבאים פירט המשורר את מהלכי הקרבות האחרונים ברחבי העולם וציין בשמחה, כי בחזית הרוסית האויב הנאצי נמצא בנסיגה, באיטליה עולה גנרל מונטגומרי על רומא, ואילו בבורמה נערכים הפטרולים הבריטיים להנחתת מהלומה על היפאנים.

ומה בכפר סבא? במושבה השרונית יש כרגע הפסקה בלחימה, וכדברי אלתרמן:

... נִדְמוּ קרבות הרחוב
המצב עוד תובע פֶּשֶׁר.
צוּב הקוים יִסְתִּים בקרוב
מרחיבים את ראשי הגשר.
אבדות נגרמו לשני הצדדים
הצריכים לעבוד בצותא.

ובסיום:

דרום-מערב האוקיינוס השקט.
בנגוד לכפר סבא הכל שקט.

הטור השירי הזה נראה סתום, ואנו ניטול על עצמנו את פירוש המילים והאירועים. כדי לספר את עיקרי הדברים יש לחזור לסתיו 1943. כפר סבא נחשבה אז, וגם בעשרות השנים הבאות, כמעוז של הסתדרות העובדים ומפא"י. די לציין כי בבחירות הראשונות למועצה המקומית הקבועה, ב-1939, זכתה רשימת ההסתדרות (מפא"י ושותפיה) ברוב מוחלט ומאז שלטה במושבה שהפכה ב-1962 לעיר במשך עשרות שנים.

בשלהי 1943, לקראת מערכת הבחירות למועצה השנייה חל פילוג ברשימת ההסתדרות ומפלגת השומר הצעיר הודיעה על צעידה עצמאית. הדבר גרר מתח רב, דיונים ברמה מקומית וכלל-ארצית וחילופי-דברים חריפים. בין הבולטים בראשי ההסתדרות ומפא"י במושבה היה פנחס קוזלובסקי, לימים פנחס ספיר, שר האוצר רב העוצמה. העימותים האלה הם שהביאו את אלתרמן, בדרכו האירונית לכתוב

בנוסח: ראו על מה נלחמים בכפר סבא בעת ימי המלחמות הגדולות באמת.

"טנגו כפר-סבא"

שיר זה, שבוצע לראשונה בתיאטרון "לי-לה-לו" ב-28 ביוני 1946, היה אחד האהובים והמושרים בין שירי הזמר של אלתרמן. את הלחן כתב משה וילנסקי.⁷ השיר מבוסס ככל הנראה על מעשה שהיה: עלם ועלמה מהשרון, מכפר סבא ואולי מרעננה – התאהבו, אלא שאביה של הנערה אסר עליה להיפגש עם אהוב ליבה. וכדברי השיר:

הפרה גועה ברפת
נשמתי לך נשרפת
הכלבים קורעים שרשרת
נשמתי לך בווערת.

ולהפגש אתך אסור, יפה-עינים
אבי אסר עלי לטייל אתך בשנים,
כי החצר סגורה על שער ובריחים
אבוי, בגלל מחלת הפה והטלפים.

הפרשה עוררה ככל הנראה הד בציבור והגיעה לעיתונות, משם שאב אלתרמן את המידע על הזוג.⁸ בכפר סבא הסיפור נשכח לגמרי, ועובדה היא כי שמחה, בנם של הצעיר והצעירה שנישאו בסופו של דבר, לא ידע כלל על ההיכרות הבעייתית של הוריו, ואף האם, מרים בודניק-שזיפי לא ייחסה לסיפור חשיבות מרובה. לדבריה, "היו שמועות שהשיר נכתב על הסיפור שלנו".

שתי המשפחות הכפר סבאיות שזיפי ובודניק (לפי גרסה אחרת משפחת בודניק הייתה מרעננה) היו חקלאיות וביניהן שררו יחסי ידידות. מרים שזיפי בת ה-17 וחצי התאהבה במשה בודניק, אבל אביה, יצחק שזיפי, התנגד לקשר. "הוא טען שבחורה כל-כך יפה ומוכשרת צריכה פקיד או מנהל חשבונות, שאז קראו לו 'בוכהלטר', ולא איזה בחור חקלאי", דברי הבן שמחה.

מרים, אכן, עבדה ברפת המשפחתית, כפי שתיאר אלתרמן, וכל העת חשבה על אהובה האסור:

שש פרות אני חולבת
שד אחד אני אוהבת
אוי, אמור, אמור לי בְּנִי
מה נפשי רוצה ממני!

אתה לי מלך ואביר וגם דיקטטור
ולבבי לך לוחט כאינקובטור.
קולך הרך את לבבי שובר כשִׁישׁ
קולך הדק והמתוק כקול התיש.

אל הַחֶפֶה קחני, בני, אין לי כח!
שכבר יהיה לנו גם לול וגם אפרוח...

(הסברים נחוצים: השם בני אינו ברור. הבחור נקרא, כאמור משה, וכנראה שאלתרמן היה זקוק לשם המתחרז היטב. אינקובטור – מדגרה שבה מתבקעות הביצים בשל החום. ראוי לציין את הרקע החקלאי המודגש בשיר)

משה, אכן, הוביל את מרים אל החופה ואף אביה, יצחק שזיפי, התרצה לבסוף ומצא בחתנו אדם כלבבו. השמחה לא ארכה. לאחר שלוש שנות נישואין בלבד, נרצח משה על-ידי מסתננים שניסו לגנוב בקר מרפתו בכפר סבא.⁹ הוא עצמו שירת בחטיבת אלכסנדרוני וקיבל חופשה מיוחדת בדצמבר 1948 לשם סיוע בעבודות המשק המשפחתי. אשתו מרים, גיבורת השיר, נותרה עם שני תינוקות. לסיפור הזה יש אקורד עצוב נוסף. ארבע שנים וחצי לאחר הירצחו של משה בודניק, נרצח בנסיבות דומות חותנו, יצחק שזיפי, הוא האב שלא הרשה לבתו "לצאת" עם בודניק. בליל ה-14 במאי 1953 שמע שזיפי רעש מכיוון הרפת שבחצרו. הוא יצא לבדוק את סיבת הרעש ונורה על-ידי מסתננים שחדרו לכפר סבא מתחום ירדן דאז, ליד קלקיליה. לאחר שבוע מת מפצעיו.¹⁰

"ברכה לפתח-תקוה"¹¹

מכפר סבא נדרים לפתח תקווה. באביב 1937 החליטה ממשלת המנדט הבריטי להעניק למושבה הגדולה ביותר דאז ו"אם המושבות" – פתח תקווה – מעמד של עיר.

לכאורה היה מקום לשמחה ולגאווה, על כך שאל "העיר העברית הראשונה", תל-אביב, מצטרפת עיר שנייה, ומושבות חקלאיות נוספות שיתעייירו ילכו בוודאי בעקבותיה. במציאות של שנות השלושים ההחלטה הממשלתית הזו עוררה התנגדות רבה. הנימוק העיקרי היה שריבוי ערים יהודיות בארץ-ישראל שומט על היסוד החקלאי-חלוצי ממפעל התקומה הציוני. בעיקר כתב נגד המהלך הזה משה סמילנסקי, נשיא התאחדות האיכרים ועורך שבועון האיכרים בוסתנאי.¹²

אלתרמן הפתיע בוודאי רבים בצדדו בצורה חד-משמעית במהלך הממשלת-מוניציפאלי הזה. מי שהכירו היטב ידע אל-נכון שהמשורר העירוני הזה, ששלוש שנים לפני כן כתב שורה כגון "נלבישך שלמת בטון ומלט", צפוי לתמוך גם בעיורה של המושבה הגדולה ביותר בארץ. בטור שכתב בהארץ ימים ספורים לאחר הודעת הממשלה, ראה כבר בעיני רוחו את "אם המושבות" כעיר גדולה, ככרך:

הה, פתח תקוה צעירת ערים,
תחת כַּבֵּד אֶשְׁרֵךְ אל תפלי!
תשמחנה ותגלנה בנות האכרים:
מעכשו הן גרות
במטרופולין!

וכאן מגיעה ההפתעה מס' 1 בטור: בשיאה של התקופה ה"חקלאית", לפחות מבחינת האידיאולוגיה הציונית, יצא המשורר בהצהרת-כוונות "עירונית" מובהקת והכריז: המושבה אינה אלא שלב בדרך אל העיר -

על פני עיר חדשה
חוגג הרקיע!
מושבות מרחוק מביטות בקנאה בה!
הרצליה הוזה –
גם תורי יגיע!
כפר סבא נוהם:
אהיה לְכַרְךְ סבא!

הנה שוב כפר סבא, הפעם כעיר בעתיד. מדוע הוכנסה המושבה לשיר הזה? הן מהטעם הפשוט שהמשורר ביקש להדגיש שמושבות השרון דאז עתידות ללכת

בדרכה של שכנתן הדרומית פתח תקווה, והן מנימוקי חריזה: את התיבה ס ב א
קל לחרוז...

ואין זה עדיין הכל. למי שעדיין לא הבין את כוונת המשורר המתינה הפתעה מס'
2. תל-אביב, שטרם מלאו לה אז 30 שנה, גויסה לעזרה, כדי להסביר את ההתפתחות
הדטרמיניסטית – קודם מושבה קטנה, לאחר מכן מושבה גדולה, וממנה צומחת או
תצמח עיר:

אף אתה, חֶסֶדֶם של שדות ושל גן,
אל תבוז לְ"עֵרִים" בחיוך כה מריר –
הצו
שהצמיח בסלע דגן
הוא הצו ההופך את הכפר לעיר.

מי יֵדַע עתידות? יש חֶקֶה עצומה
הקובעת מקום גם לכרך וגם לזית.
הלא גם תל-אביב,
בכבודה ובעצמה,
היתה לנו רק –
"אַחַזֵּת בֵּית".

בבית האחרון לא נשכח בכל זאת המסר הציוני-חלוצי:

שגשגי פתח תקווה, גְדָלִי לתפארת!
במוזיאום גדול
בין ספרי ארכיון,
תשמר עטרתך הישנה – הַעֲטָרֶת
של אם-מושבות בציון.

אבדות הבריטים בעמק חפר

בדרך מפתח תקווה לחדרה, דרך כפר סבא והרצליה, אנו עוצרים בעמק חפר, אותו
עמק פורה מדרום לחדרה, שיושב בצורה אינטנסיבית ומהירה על-ידי היהודים

במהלך שנות השלושים. די לציין כי ב-1929 היו בין נתניה לחדרה, אזור מוכה ביצות וכמעט שומם, אפס יישובים יהודיים. במהלך שבע השנים הבאות הוקמו באזור 15 יישובים – גבעת חיים, עין החורש, כפר ויתקין, מעברות ועוד.

הטור "אבדות הבריטים"¹³ עוסק בהיתקלות קשה בין כוחות צבא בריטיים לאלפים מתושבי אזור חדרה – עמק חפר, שכתוצאה ממנה נורו ונהרגו שמונה יהודים. הכל החל משתי פעולות-חבלה של הפלמ"ח נגד משטרות החוף הבריטיות בסידנא עלי שבחוף הרצליה ובגבעת אולגה שבחוף חדרה ב-25 בנובמבר 1945. פעולות אלה כוונו נגד משטרות החוף, שתפקידן היה למנוע ולשבש את ההעפלה היהודית לארץ-ישראל.

הבריטים הגיבו ביד קשה: הם צרו על היישובים הסמוכים לבנייני המשטרה שחובלו וחיפשו את מבצעי ההתקפות. אלפי חיילים, מלווים בשריוניות הקיפו את גבעת חיים ומושב חגלה הסמוך לו, וכן את שפיים ורשפון. אלפים מתושבי אזורים אלה חשו לעזרה והבריטים פתחו עליהם באש. בגבעת חיים נהרגו שמונה יהודים וברשפון – אחד. 60 נפצעו ו-300 נעצרו.

אלתרמן ראה בפעילות הרצחנית הזו בשרון אות-קין על מצח הבריטים, ולדעתו האבדות שהם סבלו חמורות ביותר. הוא תיאר סיטואציה בה מגיע קצין למפקדה, כדי לדווח על האבדות:

... תילות הרגלים ושריון החלוצ
נלכדו בַּמְלִכָּת מִיְנִיסְטֵר הַחוּץ.
מדינות ועמים גאלו הם, סָר
ופתאם אל מורד גַּלְגָּלוּ הם, סָר.
מנהיגינו ביד
גלגלום במורד, -
סָר, את קרב עמק חפר נשכח-נא לעד!

ובהמשך:

ספר הַלְבָּן וכרוז הבגידה
נפלו בשרון בַּמְלוּי תַּפְקִידִם.
המיניסטר דָּבָר על קְרִיָּה, סָר.
היא אבדה בין רשפון וחדרה, סָר.

(מיניסטר החוץ הוא ארנסט בוויין, שר החוץ הבריטי בעת ההיא, שנודע בעמדתו האנטי-ציונית. ספר הלֶבֶן הוא כמובן הספר הלבן – "מסמך הבגידה" הבריטי שביטל את כל הבטחותיה של בריטניה ליהודים)

"חדרה מנותקת"

זהו הטור המוקדם ביותר באוסף שלפנינו. הוא נכתב בתחילת 1935, בעת שאלתרמן כתב את טוריו המחורזים בהארץ, במסגרת המדור "רגעים". העילה לכתיבה: שטפונות קשים שפקדו חלקים גדולים בארץ בכלל ובחדרה וסביבתה בפרט. אלתרמן נהג לא אחת ליטול ידיעות מהעיתון, אף בנושאי טריוויאליים כמזג האוויר ותהפוכותיו, ולעשות מהן מטעמים. כך עשה בגשמים העזים שירדו בשבוע הראשון של פברואר 1935.

ב-5 בפברואר 1935 כתב העיתון "דבר":

חדרה נתוקה מכל צד. אין יוצא ואין בא. מסילת הברזל נתקלקלה מדרום ומצפון. מצפון תוקנה והתנועה מתחדשת בין חיפה לחדרה. לא כן מדרום... כל יום אתמול לא היה טלפון. עתונים לא היו, והקהל דואג מאד לנעשה בארץ. המושבה מנותקת גם מעמק חפר. הדרישה היא אחת מכל שכבות האוכלוסים: תחיש הממשלה את השלמת הכביש מתל-אביב לחיפה דרך עמק חפר וחדרה... זקני המושבה אומרים כי זה שנים רבות לא היו מטרות-עוז כאלה... [ההדגשה במקור]. זו הפעם הראשונה שהכביש אל הרכבת, הקיים 8 שנים, מוצף כולו. הגשר על נחל חדרה (בכביש אל הרכבת) אינו נראה לגמרי. כל אדמות החמרה והמישורים עטופי הירק של תבואות החורף אשר מסביב למושבה – הוצפו.¹⁴

אלתרמן, שקרא בוודאי את הידיעה, ודומות לה שהופיעו בעיתונים אחרים, הפך אותה עד מהרה לטור מחורז, שנשא את השם "חדרה מנותקת".¹⁵ וכך אמרו שני הבתים הראשונים:

מכתב לא נשלח, טלפון לא צלצל,
רבצו אוטובוסים בלי כביש ובלי קשר.
וּכְאֵלוּ הכל התהפך בתבל –
הואדי יצא לטִייל על הגשר.

וכה לחשה חדרה: - שקט...

שקט, שקט.

אני מְנַתְקֶת!

בהמשך מצא אלתרמן קו זכות דווקא במצב הניתוק, שכן המושבה – לפי תיאורו – עייפה "מרעש העיר הפורצת הכֶּפֶרָה". היא זכרה את ימי "נמנום הביצות" בעת שלא נבנו בתים בקצב מטורף, ולעומת זאת,

בי קני-סוף רָחֶשוּ, בי טַיִל הג'מוס

שמעונוביץ' כתב לי אידיליות.

(שמעונוביץ' הוא המשורר דוד שמעוני, שכתב את האידיליה הנודעת בימים ההם, "ביער בחדרה"; ג'מוס – תאו הביצות)).

גם בבית האחרון משבח המשורר את השקט הבלתי-צפוי:

מה טוב כי נִתַךְ המבול זה היום

להשקות אותי שוב מי-שכחה ומי-שקט.

תוסיף לה הארץ קדימה לְנֵהֶם –

אני עכשו מְנַתְקֶת!

"עצי חדרה"¹⁶

טור זה פורסם שש שנים בדיוק לאחר קודמו, בפברואר 1941, בעיצומה של מלחמת-העולם השנייה, שלא מנעה מחדרה לציין ברוב עם וטקסים את חג החמישים שלה. אף אלתרמן צירף את ברכתו לחג החדרתי. שש השנים שחלפו, והמצב הפוליטי והצבאי בארץ ובעולם, השפיעו ללא ספק על המשורר, שהתבגר, וגם נושאו היו עתה רציניים ומתוחכמים בהרבה. לכאורה גם הפעם הוא נטל על עצמו לתאר תופעה "טבעית" – הימצאות חורשות גדולות של אקליפטוסים בחדרה וסביבותיה, זכר לביצות שהיו. העצים בשירו של אלתרמן נזכרים:

...וזעים אילנות והומים: רבותי,

הוי זוכרים עוד אנחנו ימים, רבותי!
הנה שָׁמָּה, במקום תחנת אוטובוסים
רבצו על גחון בַּבְּצָה הג'מוסים.
... ובמקום שעומד עכשו בית-מועצה
היה אז בעצם מרכז הבְּצָה.
נשתנה המקום,
נשתנו הזמנים...

והם, העצים, ממשיכים לדון, ומשווים בין "אז" ל"היום", והדברים אינם תמימים
כל-כך:

אָה, הבֶּץ של עכשו, מה ערכו? מה שְׁנָה הוא?
חֲבָרוֹתֵי, מפלגתי, או פוליטי... כזה הוא!
אבל אז, רבותי – (אמנם אין זה חדש)
אז אֶפְלוּ הבֶּץ היה בֶּץ של ממש!

אבל העצים דווקא אופטימיים:

ובכל-זאת יִכְלֹנוּ, ובכל-זאת הצלחנו:
באנו,
צמחנו,
נצחנו!

וכאן מגיע תור הלקח, שיש ללמוד מביצות חדרה שיובשו, ואלתרמן מתגלה כמי
שמנצל את הפרט כדי ללמד על הכלל. הימים ימי ניצחונותיו הגדולים של היטלר,
שאותו הוא משווה לביצה ממארת:

והנה יש אומרים, רבותי, כי עתה
שוב בְּצָה חדשה בעולם נִגְלְתָה,
ואומרת לבלוע גְּבוּר וחלש
ולקרוא בפשטות לזה "סדר חדש".
ואין לעולם בימינו עצה
כי אם לִיָּבֵשׁ בו את זו הבצה.

ובסיום, ברכה אלתרמנית היוצאת מחדרה המציינת את יובלה ושלוחה לכל אלה
המייבשים את הביצה ההיטלראית:

ואנחנו, עצי חדרה,
בשנת היובל הזאת,
שולחים ברכתנו הרה
לכל מִיבְּשֵׁי הַבְּצוֹת.

ברכתו של אלתרמן נתקבלה ולאחר ארבע שנים ארוכות וקשות יובשה גם הביצה
הממארת הזו, ועצי חדרה המשיכו מאז לצמוח – עד עצם היום הזה.

(נוסח מורחב של הרצאה שנישאה בח'אן בחדרה ב-24
באוקטובר 2009)

-
- ¹ לפי דיווח של אקו"ם מיום 25 באוקטובר 2009.
- ² מרדכי נאור – **הטור השמיני**, הוצאת הקיבוץ המאוחד, תל-אביב, 2006, 360 עמ'.
- ³ שם, עמ' 9.
- ⁴ תוכנית ס"ב של "המטאטא". הצגת הבכורה התקיימה ב-2 במרס 1943. השיר כונס ב: נתן אלתרמן, **פזמונים ושירי זמר**, א', תל-אביב 1976, עמ' 260-262.
- ⁵ תוכנית נ"ו של "המטאטא". הצגת הבכורה התקיימה ב-11 בפברואר 1941. שם, עמ' 202-205.
- ⁶ "בחזיתות המלחמה", **דבר**, 12 בנובמבר 1943. הטור כונס בספר **מחברות אלתרמן**, ד', תל-אביב 1986, עמ' 55-56.
- ⁷ מנחם דורמן, עורך הספר **פזמונים ושירי זמר**, ב' (שירי לי-לה-לו ושירים מכל הזמנים) לא מצא לנכון לכלול את "טנגו כפר סבא" בספר, ואל מילותיו ניתן להגיע באתרי האינטרנט "שירונט" ו"זמרשת".
- ⁸ המידע שאוב מראיון שערכה לפני שנים (אין מועד) חנה גדל מכפר סבא עם שמחה בודניק, בנם של בני הזוג חנה (שזיפי) ומשה בודניק, גיבורי העלילה האמיתית. הדברים שודרו בתוכנית "ניחוח הציר" ב"קול ישראל" והתעתיק מצוי בידי המוזיאון לתולדות כפר סבא והועמד לרשות המחבר על-ידי ירדנה וייסברג.
- ⁹ פרטים על משה בודניק, ראו: אתר **יזכור** של משרד הביטחון באינטרנט.
- ¹⁰ "יצחק שזיפי", **דבר**, 22 במאי 1953.
- ¹¹ הטור "ברכה לפתח תקוה" פורסם לראשונה במדור "רגעים" **בהארץ**, ב-12 באפריל 1937. הוא כונס בספרו של אלתרמן **רגעים**, ב', תל-אביב 1974, עמ' 17-18.
- ¹² על הפרשה כולה, הדיונים, התומכים והשוללים, ראו: מרדכי נאור, "ממושבה לעיר: כיצד הפכה 'אם המושבות' פתח-תקווה לעיר", **אריאל**, חוברת 100-101, ירושלים 1994, עמ' 81-87.
- ¹³ הטור פורסם **בדבר** ב-2 בדצמבר 1945. כונס ב**מחברות אלתרמן**, ד', עמ' 131-132.
- ¹⁴ "אחרי הסערה בארץ", **דבר**, 5 בפברואר 1935.
- ¹⁵ **הארץ**, 8 בפברואר 1935. השיר כונס בספר **רגעים**, א', תל-אביב 1974, עמ' 98-99.
- ¹⁶ שם, 14 בפברואר 1941. השיר כונס ב**רגעים**, ב', תל-אביב 1974, עמ' 145-146.